Delft University of Technology

Kerkdorp Melick
Een landschap in transitie

Pijs, Jip; van der Pennen, Ton

Publication date
2019

Document Version
Final published version

Citation (APA)
Pijs, J., & van der Pennen, T. (2019). *Kerkdorp Melick: Een landschap in transitie*. Delft University of Technology.

Important note
To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright
Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy
Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This work is downloaded from Delft University of Technology.
For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.

KERKDORP MELICK

EEN LANDSCHAP IN TRANSITIE

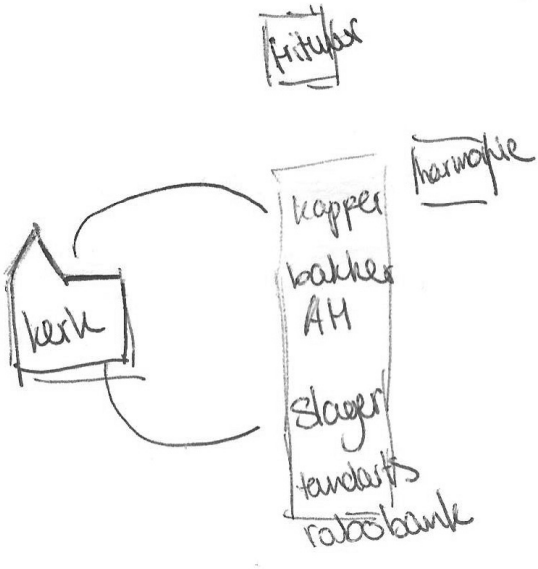

Jip Pijs & Ton van der Pennen

DEC
2018

TU Delft
BK Bouwkunde

Jip Pijs is ontwerpend onderzoeker en hoofd van het onderzoekslab van het Rotterdams architectenbureau Personal Architecture. Hij studeerde af in de architectuur met dit ontwerpend onderzoek naar zijn *heimat* Melick (Midden-Limburg).

Ton van der Pennen begeleidde als gastdocent aan de TU Delft deze studie naar het dorpslandschap en het behoud van het culturele erfgoed en bewerkte de masterscriptie tot deze publicatie. Mede-mentoren waren Willemijn Wilms Floet & Ype Cuperus.

EEN KRANTENBERICHT

Volkskrant 23 november 2018. Jurre van de Berg.

"Nederland heeft nog zo'n zesduizend kerken. Maar steeds minder mensen gaan naar de kerk. Vooral daardoor zal 30 procent tot misschien wel 80 procent de komende jaren hun oorspronkelijke religieuze functie verliezen. Geld is er tekort en sloop dreigt. Minister Ingrid van Engelshoven van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) stelde daarom onlangs 13,5 miljoen euro beschikbaar om 'kerkenvisies' te ontwikkelen: een gezamenlijk toekomstplan voor alle kerken in een gemeente.

'Het is een enorme opgave. Het water staat veel kerkeigenaren aan de lippen', zegt projectleider Frank Strolenberg van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Betrokkenen hebben vaak tegengestelde belangen en ideeën. Een erfgoedorganisatie wil graag monumentale kerken behouden, bewoners het icoon in hun dorp of wijk, overheden hechten aan een maatschappelijke invulling. 'Keuzes worden onvermijdelijk.' Soms komen hele dorpen tegenover elkaar te staan, ziet Strolenberg. 'Kerken liggen mensen na aan het hart. Emoties kunnen hoog oplopen. Je hoeft maar naar een kerk te wijzen en er ontstaat al discussie.' Toch, zegt hij: er worden in toenemende mate creatieve oplossingen gevonden. 'Nederland heeft daarin internationaal een voorbeeldfunctie."

1. Luchtfoto van Melick. In het noorden de stad Roermond. In het zuiden de Melicker Ohé met de meanderende Roer en Sint Odiliënberg.

1.

EEN PLEK IN MIDDEN-LIMBURG

Jip

"Mijn jeugd speelde zich grotendeels in Melick af. Het is voor mij het dorp van mijn oma en mijn familie van moederskant. Ook al ben ik er niet geboren, het was altijd al mijn thuis. In groep 5 van de basisschool verhuisde ons gezin naar de Julianalaan in Melick. Mijn ouders kwamen na 20 jaar te zijn weggeweest voor studie en werk, terug naar hun geboortegrond. Naar onze heimat."

1. KRIMP

Melick is een kerkdorp in het oosten van Midden-Limburg, dat behoort tot de gemeente Roerdalen. Het dorp ligt aan de oever van de rivier de Roer, onder de rook van de stad Roermond. De gemeente Roerdalen bestaat uit zes kerkdorpen en enkele buurtschappen. Het is een rurale gemeente met ongeveer 20.000 inwoners, waaronder een kleine 3.660 Melickers. Het buitengebied omvat het nationaal park De Meinweg. Roerdalen dankt zijn naam aan de meanderende rivier de Roer, die het glooiende landschap doorkruist.

Momenteel ondergaan Melick en de andere kleine kernen in Midden-Limburg ingrijpende veranderingen. De regio bevindt zich in een overgang van bevolkingsgroei naar bevolkingskrimp. Er is ontgroening, vergrijzing en op den duur zet een absolute bevolkingsdaling in, zo laten de cijfers zien (Blok, 2015).

Jip

"Bij de harmonie zie ik een steeds kleiner wordende groep vrijwilligers de ballen in de lucht houden. De repetities op de donderdagavond worden minder goed bezocht. Mijn vrienden zijn net zoals ik uitgewaaierd over het land voor hun studies. Als ik in Delft enthousiast begin te vertellen over het dorp dan volgt vaak de vraag: ga je na je studie terug? Een vraag die altijd zonder antwoord blijft. Jonge mensen zoals ik wonen er maar weinig en een leuke baan ga ik er voorlopig niet vinden. De toekomst van het dorp en de vele voorzieningen en verenigingen lijkt onzeker."

2. DE TOEKOMST VAN DE KERK

Wat gaat er als gevolg van de bevolkingssamenstelling gebeuren met de dorpswinkel of de voetbalkantine nu het draagvlak voor deze voorzieningen afneemt? Een van die plekken die onder druk staat is de Heilige Andreaskerk. Nog maar weinig parochianen maken gebruik van het kerkgebouw en vieren op zondag de Heilige Mis.

De kerk van Melick dreigt gesloten en gesloopt te worden. Daarmee zou het hart uit deze dorpsgemeenschap verwijderd worden, zo luidde de hypothese van deze studie. De kerk heeft de voorgaande jaren weliswaar aan gebruikswaarde ingeboet, het blijft een 'hoofdrolspeler' in de verhalen over Melick.

De heilige Andreaskerk is een georiënteerde pseudo-basiliek in een traditionalistische stijl. De bouw werd afgerond in 1956 naar ontwerp van Jos Franssen. Vanaf een afstand springen de sobere baksteen, het grijze pannendak en de plompe vieringtoren in het oog (zie bijlage 2).

2. De Heilige Andreaskerk in Melick.

3. ONS VIZIER

Om deze aanname te onderzoeken, dat met het verdwijnen van de kerk de leefbaarheid van het dorp wordt aangetast, is het mentale landschap van Melick in kaart gebracht. Hiervoor organiseerden we in 2017 verschillende workshops en vroegen de deelnemende inwoners van Melick om hun dorp te tekenen op een leeg A4 vel en deze tekeningen aan elkaar te presenteren alsof ze dat aan een vreemdeling zouden doen. De deelnemers hadden een handleiding met een aantal vragen over alledaagse routines als 'hoe ziet jouw rondje door het dorp eruit?', 'waar doe je boodschappen?' enzovoort (zie bijlage 1). In onze analyse zouden we kunnen vaststellen hoe

het dorp, zijn voorzieningen en kerk beoordeeld en gebruikt worden. Narratieve cartografie, het laten tekenen van kaarten over het alledaagse gebruik van een een dorp of stad, is door onder anderen Leeke Reinders gebruikt in zijn dissertatie 'Harde stad, zachte stad' (2014). Reinders zette deze onderzoekstechniek in om bewoners te laten verhalen over de transformatie van Zaanstad. Hij stelt dat de kaarten licht werpen op de gelaagdheid, de ambivalentie en complexiteit van een landschap. Het gaat om selectieve lezingen van de ruimte. Een narratieve benadering verschaft inzicht in de manier waarop mensen in relationele zin hun identiteit verbinden met micro-lokale verbanden. Ze laten zien hoe mensen de alledaagse ruimte construeren door middel van dagelijkse praktijken, processen van betekenisgeving en de constructie van grenzen en scheidslijnen. Met andere woorden: ze laten de lokale wereld zien. Reinders stelt dat de kaarten de intieme, conflictueuze en collectieve ruimten blootleggen, waardoor mensen zich al of niet aan een gemeenschap binden.

Zowel de kaarten als de transcripten van de presentaties gaven ons kennis over de waardering en het alledaagse gebruik van dit (dorps) landschap en de kerk in het bijzonder. De kerk bleek een onmiskenbaar een belangrijk baken. We noteerden de verhalen voor een ontwerp voor de herinrichting van het kerkgebouw om daarmee het teruglopende en eenzijdige gebruik van dit gebouw te doorbreken en het gebouw een nieuwe betekenis te geven in Melick. Welke activiteiten en culturele kenmerken van deze Limburgse dorpsgemeenschap kunnen aan de kerk worden toegevoegd? Het waren vragen die richtinggevend waren voor onze zoektocht.

4. DE WAARDE VAN HET ALLEDAAGSE

Ten gevolge van de veranderende bevolkingssamenstelling zullen in Melick moeilijke keuzes gemaakt moeten worden over de toekomst van allerlei bijzondere plekken in het dorp. Het doel van dit ontwerpend onderzoek, naar een mogelijke toekomst voor de Heilige Andreaskerk, is om een discussie te starten over de toekomst van het dorp door te kijken naar de sociaal en culturele waarden van bepaalde plekken. Dit werkstuk kan een inspiratiebron zijn voor stads- en dorpsmakers die werken aan bijzondere plekken in andere wijken en dorpen van Midden-Limburg en in de rest van Nederland. Niet alleen van 'bovenaf', vanachter de teken- en vergadertafels, maar door grondig kennis te nemen van het alledaags perspectief en de lokale kennis van Melickers. Daarbij aansluitend op een bredere discussie over gebiedsontwikkeling.

2.

HET MENTALE LANDSCHAP IN BEELD

Een landschap is door de Raad van Europa gedefinieerd als een gebied, waarvan het karakter bepaald wordt natuurlijke of menselijke factoren en de interactie daartussen (Raad van Europa, 2000, Artikel 1). Onder deze definitie kan een brede variatie aan landschappen verstaan worden. Het kan gaan om het pleintje om de hoek, een dorp of stadswijk, een zandafgraving of een industriegebied. (Westerman & Van der Valk, 2016). Het begrip 'landschap' is dan ook toepasbaar om de dorpssamenleving van Melick te onderzoeken.

1. HET MENTALE LANDSCHAP

> *"Als je de wereld wilt veranderen, dan zul je de wereld eerst – in de meest brede zin – moeten kennen." (De Graaf, 2017)*

In de stedenbouw is het begrip mentaal landschap ('mindscape') de laatste decennia in opkomst om de interpretatieve betekenis van een landschap te benadrukken. Stedenbouwers, architecten en planologen zijn naarstig op zoek naar strategieën om de sociale, culturele en mentale dimensies van ruimte te implementeren, nu de

beperkingen van de modernistische, fysiek-deterministische stedenbouw alom onderkend wordt. 'De mens schikt zich niet naar de ruimte, maar geeft daar ook een eigen invulling aan', is inmiddels een gangbaar ontwerpend perspectief geworden (Westerman & Van der Valk, 2016).

Planners en ontwerpers opereren veelal nog op grote afstand van het dagelijkse leven in het openbare domein. Het 'straatrumoer' ontbreekt in hun schetsontwerpen en mensen figureren als passieve poppetjes op een door 'hogerhand' geregisseerd stedelijk proces op de gebaande paden die voorgetekend zijn. De geplande werkelijkheid wordt doorgaans ingevuld door bestuurders en beleidsmakers van overheden (rijk, provincies, gemeenten) en de daar (in)direct aan gelieerde instellingen zoals woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars. Partijen die hun toekomstvisie op het betreffende openbare domein trachten te verwezenlijken via plannen, procedures, wetten, regels. Daartegenover staat een ontwerppraktijk die veel meer denkt en werkt vanuit wat mensen ervaren en beleven in de dagelijkse praktijk. Zij bemiddelen als het ware tussen de alledaagse leefwereld en de systeemwereld. (Zie: Van der Pennen, 2012, pp. 53-68).

2. OP ZOEK NAAR HET ALLEDAAGSE

Met het alledaagse perspectief wordt inzicht gegeven hoe plekken in een landschap verbonden zijn met de vorming van identiteiten, en hoe deze werelden zich verhouden tot de werelden die achter de

tekentafels en vergadertafels bedacht en vormgegeven worden. Het landschap zoals dat wordt 'gemaakt en bedacht' tegenover het landschap zoals dat wordt 'verbeeld'. De verbeelding legt als het ware een symbolische laag over de fysieke omgeving waarin we ons dagelijks bewegen. Twee perspectieven worden bij de analyse dan ook tegenover elkaar gezet: het landschap als object van professionele planning en de ruimte als object van identiteitsvorming door gebruikers. Tussen wat genoemd wordt de relatie tussen 'de zachte stad' van de beelden en de 'harde stad' van de stenen, lopen soms dunne scheidslijnen (Vgl. Reinders, 2016). De opgave die gesteld kan worden is: waar wringt het tussen deze definiëringen van het landschap, maar ook: waar liggen aangrijpingspunten voor overbrugging?

3. HET LANDSCHAP IN GEUREN EN KLEUREN

Aangrijpingspunten liggen vooraleerst in de fysieke kenmerken van een landschap: in het stratenpatroon, het groen, de bebouwing, de voorzieningen en dergelijke. De interpretatie van het landschap wordt aangewakkerd door omgevingsprikkels die via gewaarwording in het brein terecht komen, waar ze vervolgens geïnterpreteerd worden, afhankelijk van herinneringen, associaties en sociaal-culturele factoren. Coeterier (1987) geeft aan dat zintuiglijke prikkels op twee manieren op ons inwerken: in de eerste plaats als sensaties, zoals de wind op onze huid of het geluid van de golfslag op het strand. Daarnaast werken zintuiglijke prikkels als informatiebronnen die iets zeggen over het karakter van het landschap, welke op zijn beurt bestaat uit algemene informatie – zoals de kleur van de

bomen iets zegt over de seizoenen – en gebiedspecifieke informatie. Niet alleen visuele kenmerken maar ook geuren spelen daarbij een belangrijke rol.In de gesprekken met de bewoners van Melick werden diverse opmerkingen gemaakt over herinneringen, het geluid, de geuren en kleuren van het landschap. Het zijn opmerkingen waar de andere deelnemers aan de workshops zich in herkenden en waarmee ze een zekere verbondenheid met het landschap en naar elkaar uitdrukten.

Els *"Dan vinj ich de Exgaard 'n hele biezönjere plèk. Dao mòsse uns kómme in 't veurjaor. Dan steit alles in 't wit van de sjneeklökskes. Det is ech prachtig!"*

Het ommeland van Melick is een belangrijk gegeven waarom het wonen in Melick en de leefbaarheid zo prettig wordt gedefinieerd. Dit gegeven komt in het vervolg van deze publicatie verder aan de orde. Een herbestemming van de Heilige Andreaskerk kan alleen niet los gezien worden van de waardering van het wonen in het dorp zelf, maar ook van herinneringen en het omringende landschap zullen de sporen zichtbaar moeten zijn.

3. Foto genomen rond de jaren 50 boven op de Meinweg met op de achterzijde in aanbouw Staatsmijn Beatrix, een voor die tijd opdoemend toekomstbeeld.

3.

MELICK IN BEELD

Aan het begin van de negentiende eeuw bestond Melick slechts uit één langgerekt bouwlint aan de Dorpsstraat, Groenstraat, Waterschei en Heinsbergerweg. Dit lint ligt op de rand van het midden- en het laagterras van het Roerdal. Op een hoger gelegen punt aan deze rand, De Kerkberg, was de in de Tweede Wereldoorlog verwoeste Heilige Andreaskerk gesitueerd, als tegenhanger van de nog altijd aanwezige basiliek van Sint Odiliënberg, ten zuiden van de Roer. Het agrarisch gebied tussen het dorp en het roer noemt men de Melickerohé of kortweg Ohé.

jip

"Deze foto hing bij mijn oma thuis in de keuken. Op de voorgrond is mijn opa of een van zijn knechten te zien die met de ploeg het land bewerkt. Een deel van het land dat mijn opa pachtte, bevond zich op het hoogste plateau in het natuurgebied aan de Meinweg. Op de achtergrond zijn de contouren van de Staatsmijn Beatrix in aanbouw te zien. Het beeld is illustratief voor de overgang die Melick in die tijd doormaakte: van agrarisch dorp naar uitbreidingskern en forensendorp".

Het dorp bestaat nu uit het oorspronkelijke dorpslint en de uitbreidingen van het dorp die vanaf de jaren 50 van de vorige eeuw tot 2008 vooral aan de noordzijde plaatsvonden. In het dorpslint kwam nieuwbouw en rondom de kerk ontstond een plein waar een aantal grote losstaande gebouwen omheen kwam.

4. Op de morfologische kaart wordt de positie van het oorspronkelijk dorpslint op de rand tussen het midden- en het laagterras van het Roerdal duidelijk. Vanuit de Ohé is er duidelijk zicht op de kerktoren van de Heilige Andreaskerk. De vooroorlogse Heilige Andreaskerk lag op de Kerkberg (gestippeld kruis). De huidige Heilige Andreaskerk wordt omgeven door gebouwen met een wat grotere schaal dan in de rest van het dorp.

5. De Dorpsstraat waar verspreid nog oude boerderijen aanwezig zijn.

1. DORPSLINT

Aan het oorspronkelijk dorpslint staan een reeks karakteristieke boerderijen met de kopgevel naar de straatzijde. Deze worden her en der afgewisseld met latere toevoegingen. Op enkele plekken zijn nog boerenerven te vinden waarbij nog duidelijk een woonhuis met enkele stallen en andere bijgebouwen te onderscheiden zijn. Andere boerderijen langs het lint zijn inmiddels zo 'ingebouwd' dat ze niet als zodanig meer te herkennen zijn of zijn gesloopt ten behoeve van de uitbreiding van het dorp.

Henk

"Ik ben geboren en getogen hier in Melick. Ik woon er nu bijna 62 jaar. Ik ben geboren op de Groenstraat, dat is tegenover de [voormalige] slagerij Beulen, waar nu eigenlijk die vier kleine huisjes staan. Daar lag vroeger de boerderij van mijn overgrootvader, die was daar ooit gebouwd. Dat was nog in de tijd dat Melick een lint was, achterom was niks. Ik heb daar een hele sterke herinnering aan, omdat ik er opgegroeid ben."

6. Zicht vanaf het dorpslint op de Melickerohé.

2. MELICKEROHÉ

Langs het dorpslint is een aantal open plekken waar men de Melickerohé in kan kijken. Vanaf beide kerkhoven en bij de molen, is er een panoramische kijk op de Ohé.

Floor

"Het grootste op mijn tekening is de Ohé. Naar mijn idee is dat ook een stuk Melick. Ik vind het altijd zo mooi dat uitzicht. Je hebt die hele lange weg waar je wandelt. Je ziet daar 'mijn idee' van het dorp als je van die kant kijkt. Je ziet het dorp in twee vlakken. Je ziet ten eerste de kerk en ik zie ten tweede een hele hoop achtertuinen van familie. Dat zijn de punten die ik omcirkeld heb. Dat vind ik nou hele mooie plekken. Dat zijn de huizen en tuinen van familie die aan de kant wonen waar je het uitzicht hebt op de Ohé"

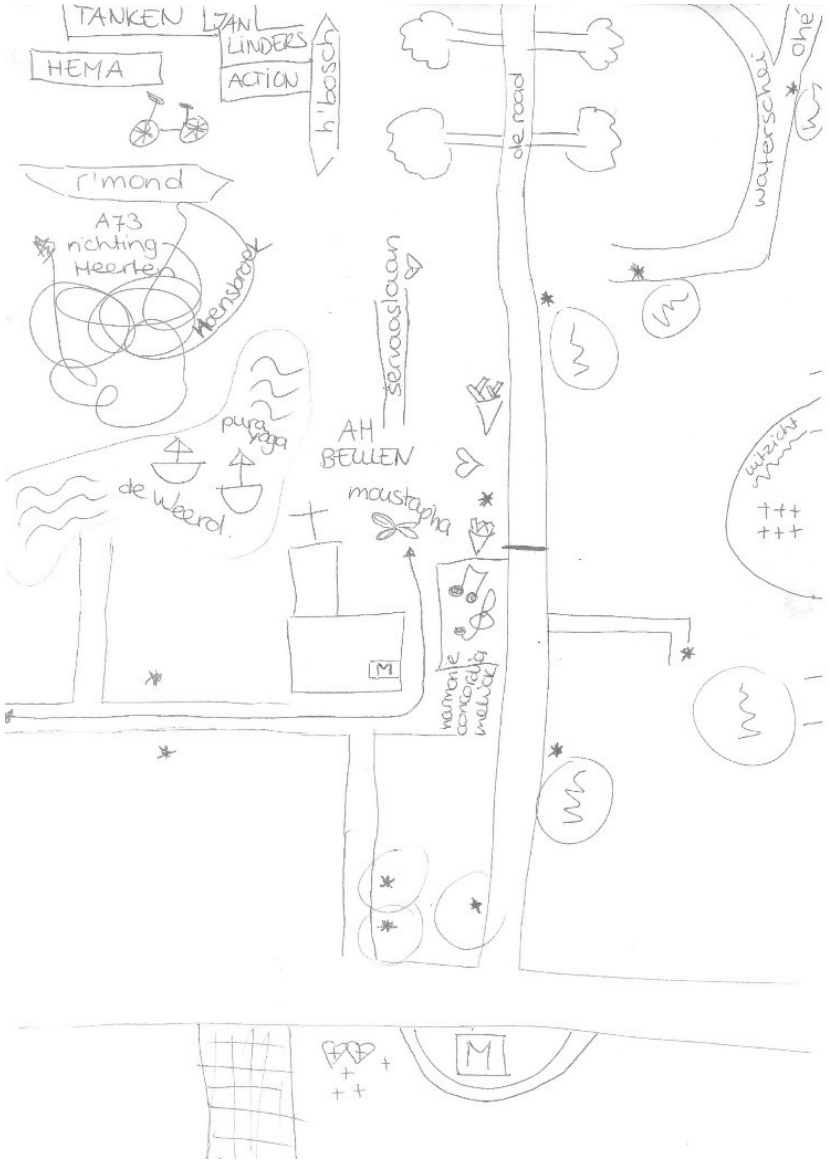

7 De narratieve kaart van Floor.

8. Zicht op de H. Andreaskerk vanuit het ommeland.

De kerk is vanuit het dorp en de wijde omtrek zichtbaar. De toren is een punt van oriëntatie en is in veel gevallen het eerste wat je ziet als je van een reis weer thuiskomt.

Dirk

"Als je het hebt over belangrijke punten in het dorp. Dan vind ik de kerk een heel belangrijk symbool. Als mensen de weg vragen dan zeg je: 'dan moet je even bij de kerk zijn, daar staat een kaart dan kun je het vanaf daar even bekijken', of je wijst naar de kerk en vertelt van daaruit verder."

In het vervolg van deze publicatie gaan we nader in op de betekenis van de kerk in deze dorpsgemeenschap.

4.

RELATIES IN HET DORP

1. VERTROUWD IN EN OM HET HUIS

Mensen leven van besloten naar open, van privé naar publiek. In die beslotenheid ligt allereerst het huis, afgesloten van de buitenwereld. Men voelt zich er thuis. Thuis gaat over de dingen die dichtbij staan, die vertrouwd zijn (Reinders, 2008: 6).

De meeste dorpelingen geven in de gesprekken aan veel tijd door te brengen in hun huis en tuin. Het familiekarakter van het woonhuis is iets wat herhaaldelijk in de presentaties benadrukt wordt. Voor veel Melickers is het woonhuis een belangrijke plek van ontmoeting waar vrienden, familieleden en buurtgenoten gastvrij ontvangen worden.

Ze tekenen hun directe woonomgeving dan ook vrij gedetailleerd, een paar straten rondom het woonhuis. Men heeft een goede verstandhouding met de buren en woont daardoor naar zeggen prettig. De sociale controle en vormen van mantelzorg is aanwezig, zo valt uit de gesprekken af te leiden. Voor deze publicatie blijft het bij deze constatering. In de epiloog van deze publicatie komen nog wel terug op de mogelijke betekenis van de mantelzorg in deze vergrijzende dorpssamenleving.

Jip

"Het, wellicht enigszins romantische, beeld dat ik heb van het dorp van mijn jeugd is dat van een hechte dorpsgemeenschap met een vaste ritmiek. Mijn wereld concentreerde zich bijvoorbeeld op donderdagavond bij de harmonie en op zaterdagochtend bij Oma met mijn moeder na een bezoek aan de bakker en de slager voor de boodschap. De Melickers leven met een zekere verbondenheid en gemeenschapszin".

2. PUBLIEKE FAMILARITEIT

Het thuisgevoel strekt zich ook af buiten de beslotenheid van de 'eigen haard en heg'. Blokland-Potters (2006) concludeert dat voor het zich thuis voelen in de buurt het 'lezen' van de situatie cruciaal is. Blokland-Potters duidt dit met begrip publieke familiariteit. Om de leefbaarheid en veiligheid van de omgeving te bepalen, moeten mensen de sociale situatie kunnen 'inschatten'. De dagelijkse rituelen moeten herkenbaar en vertrouwd zijn, zoals het uitlaten van de hond, het naar school brengen van de kinderen, het naar de werkplek vertrekken en thuiskomen. Wat zich in de openbaarheid afspeelt wordt door herhaling vertrouwd. Bewoners herkennen het gedrag van anderen en zij kunnen hun eigen levenswijze daarop afstemmen, waardoor men zich ondanks verschillen, thuis kan voelen in het openbare domein. De dorpsgenoten gaan een familiare relatie met elkaar aan en zijn geen vreemden voor elkaar.

Naast vertrouwdheid kan 'familiariteit' ook nog een tweede betekenis hebben: 'amicaliteit' (Vgl. Duyvendak & Wekker, 2015). Dat aspect van familiariteit duidt op een meer vriendschappelijke omgangsvorm,

9. Kerstmis bij oma Schmitz op de Heilige Servaaslaan. Op de tafel staat de projector van Oom Frits.

10. Carnaval bij oma Schmitz op de Sint Servaaslaan – 'even bijkomen van het feest'.

op de manier waarop vrienden met elkaar omgaan, zonder dat daarvoor de diepgang en emotionele lading van echte vriendschap nodig is. Wanneer mensen amicaal met elkaar omgaan, gaan ze ervan uit dat ze elkaar kunnen vertrouwen, veronderstellen zij dat ze dingen gemeen hebben met de ander en gaan ze op een manier met de ander om die dat vertrouwen ook uitstraalt. Het vertrouwen is er tot het tegendeel bewezen wordt, in plaats van de omgekeerde wantrouwende variant, waarbij men elkaar met argusogen bekijkt tot de 'overeenkomstigheid' bewezen is, zoals hiervan vaak sprake is in 'oude' stadswijken (Zie: Van der Pennen, 2006, 153-169).

3. PAROCHIALISERING

Lofland (1973) onderscheidt naast de private en familiare relaties die mensen met hun fysieke omgeving aangaan: parochiale relaties. Parochialisering van de ruimte kan worden begrepen als de manier waarop verschillende groepen zich delen van de publieke ruimte eigen maken, zich toe-eigenen. Deze ruimten worden gekenmerkt door een gevoel van gezamenlijkheid en verbondenheid, het zijn zoals wij deze typeren: plekken van ontmoeting.*

In parochiale relaties deelt men een begrip van 'wie we zijn'. Reinders & Bosch (2012) stellen dat er een 'parochiale ruimte' nodig is, een plek tussen privé en publiek in, waar mensen zich aan het

* Parochiale ruimten kunnen eveneens spanningsvolle ruimten zijn als de ene groepering zich verdrongen voelt door een andere en de ruimte niet heeft om ook een claim op de ruimte te leggen. We spreken dan van botsende leefstijlen. Dat is in Melick niet het geval.

oog van 'onbekende anderen' kunnen onttrekken en met 'vertrouwde anderen' een gevoel van fysieke en emotionele veiligheid kunnen ontwikkelen. Thuis zijn in een dorp vraagt in hun perspectief dus om het creëren van plekken die afgegrensd zijn, sociaal en fysiek gezien, en waar men kan verkeren met 'gelijkgestemden', waarbij kan wisselen wie precies als 'gelijk' wordt gezien en waarom.

4. PLEKKEN VAN ONTMOETING

Een zekere vorm van parochialisering in het openbaar domein is belangrijk om zich thuis voelen, maar het is zeker niet zo dat het dorp in zijn totaliteit een parochiale gemeenschap vormt. Buiten de eigen buurt kent men andere delen van het dorp eigenlijk niet zo goed. Het blijven dan ook vaak lege vlekken op de narratieve kaarten. Het verhaal van Dirk, die woont op de Julianalaan, is hier illustratief voor.

Dirk *"Ik merk dat ik hier een heel stuk niet heb ingetekend. Dat weet ik allemaal niet, daar kom ik eigenlijk nooit."*

Sam *"In 90% van het dorp doe ik eigenlijk helemaal niks. Dus dan houd je een heel klein eilandje in het dorp over, rondom ons huis. Waar gebruik ik het dorp dan voor? Voor de winkels en de harmoniezaal in het centrum, that's it."*

De plekken van ontmoeting in het openbaar domein zoals het plein bij de kerk en de accommodaties van sport, muziek en vertier zijn ‘parochiale eilandjes’ in het dorp.

Udo

“Ja en hier, deze kant, dus de oostkant van Melick daar heb ik de sporthal en de voetbalvelden, het zwembad enzovoorts getekend. Daar heb ik wel wat mee. Ik heb een tijdje gevoetbald, wat niet zo’n succes was, maar wel erg leuk was. Het is de plek waar ik samen met Peter, mijn zoon, toen hij klein was vaak heen ging. Of trouwens, eigenlijk totdat hij van huis wegging heeft hij daar altijd gevoetbald. Het was ook leuk om te gaan kijken naar wedstrijden of als mijn zoon zelf speelde.”

Nog een voorbeeld zo’n plek, naast de voetbalclub die Udo noemde, is ’t Aad Roadhoes en de Aaj Bieb. Deze plek is eigendom van Harmonie Concordia.

Henk

“Ja, ik ben zelf actief bij de harmonie. Ik heb het Aad Raodhoes dan ook getekend op mijn kaart. Ook een hoop emotie (...) Ook dit gebouw was bijna gesloopt. De harmonie heeft het gebouw toen kunnen kopen voor de boekwaarde van de grond. Toen zijn we begonnen met verbouwen. En ik ben er nog altijd heel blij mee dat het gebouw gespaard is gebleven, maar ook dat we hier in het dorp zo’n mooie locatie hebben. We hebben nu met de Aaj Bieb erbij veel faciliteiten.”

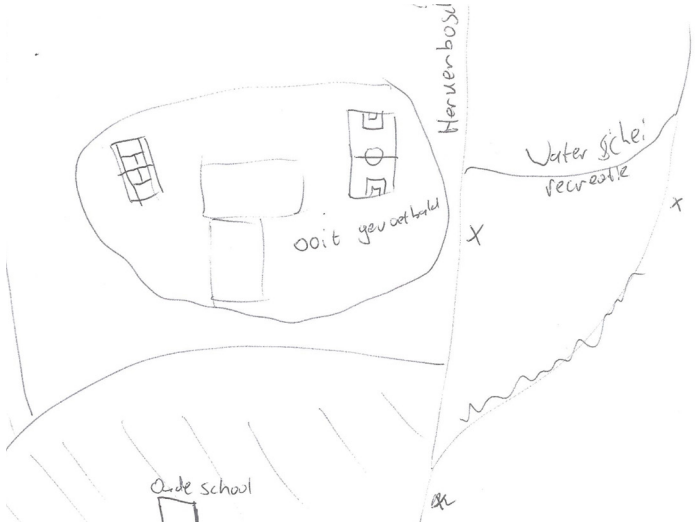

11. Fragment van een narratieve kaart met daarop de voetbalclub en tekst “ooit gevoetbald”.

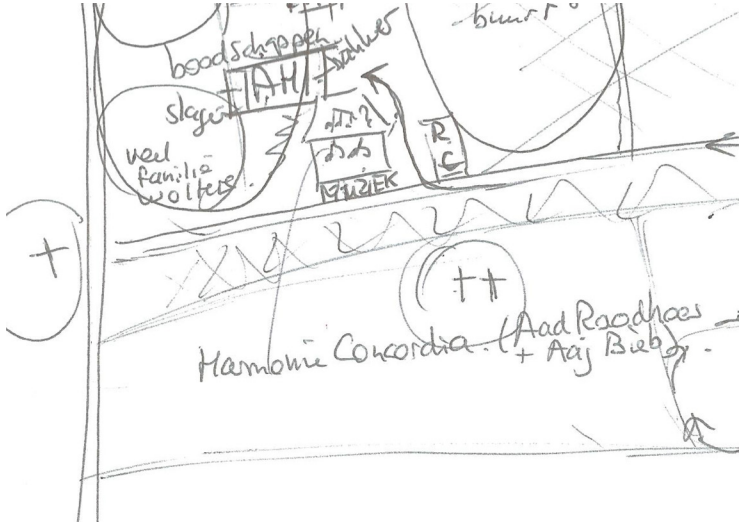

12. Fragment van een narratieve kaart met daarop het ’t Aad Roadhoes en de Aaj Bieb en enkele muzieknoten. Ook te lezen is ‘veel familie Wolters’ een van de muzikale families uit het dorp en actief bij de harmonie.

5. EEN PODIUM

De plekken van ontmoeting zijn te beschouwen als een podium waarop de dorpelingen laten zien wie ze zijn, waar hun gedrag voor dorpsgenoten te herkennen is. De dorpeling is in deze metafoor gelijktijdig acteur en toeschouwer.*

In het dorpse toneel brengen dorpsbewoners verschillende culturele repertoires tot uitdrukking. Culturele repertoires die alles met de streek, de kerk en de folklore te maken hebben. Het gaat om de terugkerende festiviteiten zoals het carnaval, de optredens van de harmonie of de schutterij, die hiervoor een plek in het dorp zoeken, bijvoorbeeld in hun eigen verengingslokaal of buiten op straat in een optocht. Vaak zijn deze festiviteiten van oorsprong verbonden met de Kerk, al slaan de meeste dorpeling de bijbehorende hoogmis tegenwoordig over.

De verschillende verenigingen spelen elk hun eigen rol bij de dorpse festiviteiten en gebruiken. Zo organiseert de carnavalsvereniging de carnavalsoptocht, de schutterij het jaarlijkse koningsschieten, de harmonie het kerstconcert en ga zo maar door. Tijdens dit soort feesten staan vaak de vlaai en andere lokale feestgerechten op tafel en wordt er in de avond een sjoes gedronken. Je hoeft niet een geboren en getogen Melicker te zijn, ook nieuwkomers delen, in meer en mindere mate, deze dorpscultuur zo kwam in de workshops naar voren.

* De metafoor van het theater komt uit het betoog over de openbaarheid in de stad van Lofland (1998), pp. 35-36.

13 t/m 15. Foto's van de festiviteiten rondom de eerste communie

16. Familiefoto tijdens de optocht ter hoogte van huis van oom Frans aan de Groenstraat.

Jip

"Mijn vier tantes en twee nichten liepen jarenlang samen mee in de 'grote optocht' van Melick tijdens de vastelaovend. Elk jaar werden er nieuwe pakjes gemaakt rondom een thema. Op de bovenstaande foto is het thema "veer hoesmusje zeen ut hoes neet oet te kriege" uitgebeeld. De foto is genomen op de Groenstraat bij het huis van mijn oom Frans. Hier staat de familie elk jaar te kijken. Zelf liep ik dit jaar mee met de harmonie. Na de optocht gingen we ieder jaar voor de prijsuitreiking naar de Apollohal om te eindigen bij oma thuis waar het eten op tafel stond: gehakballetjes in tomatensaus, zoer böl (ingewekte gehaktballen) en maisbrood van de bakker."

17. Een groep oudere Melickers fietst door de Ohé.

Naast de grote festiviteiten, vinden er ook kleinere gebruiken plaats op het podium van het dorp. Een terugkomend familiefeest, het versieren van de straat met 'de put' (buurtvereniging) of een fietstochtje, zoals op de bovenstaande foto.

Maar de Ohé is ook aangenaam voor een dagelijkse fietstochtje.

Maarten

"Ik werk in Sint Odiliënberg, Mijn normale route is met de kinderen mee naar school en dan via de Ohé naar het werk. Dat is mijn favoriete route telkens als je de Ohé in fietst met die zon in de ochtend. Ik verheug me 's ochtends al op dat moment om door de Ohé te fietsen.

6. HET OMMELAND

Loes

"Ik vind het altijd grappig hoeveel mensen er voorbij komen lopen. Dan denk je, 'hé die wonen niet hier.' Dan lopen ze te kijken hoe mooi het hier allemaal is. Toch bijzonder, dat ze toch hier heen komen zo van 'dit vind ik mooi'."

Er zijn fietsknooppunten die in het ommeland liggen en onderdeel zijn van een landelijk netwerk van tweecijferige knooppunten dat is verbonden met de Nederlandse buurgemeentes en de Duitse fietsknooppunten van Kreis Wassenberg. In de zomermaanden komen veel (dag)toeristen een rondje fietsen.

Het Pieterpad, een pad van Pieterburen tot de Sint Pieterberg bij Maastricht, loopt dwars door Melick over de Parklaan.

Nicole

"Hoe heet het nou ook al weer...? O, ja! Het Pieterpad. De stoep op de Parklaan wordt toch echt flink belopen. Ik heb weleens gedacht: ik begin een bed en breakfast."

Er is een minicamping in Melick op het terrein van een voormalige bosbessenkwekerij. In de zomer kun je er zelf bosbessen plukken. Dominique woont vlakbij de camping en vertelt:

Dominique

"De camping, vind ik toch echt iets leuks hebben. Ik had er eerst niks mee, maar het is toch leuk. Het geeft een bepaalde dynamiek. Er komen hier veel mensen wandelen of fietsen.

5.

DE HEILIGE ANDREASKERK

Slechts een kleine groep mensen maakt nog regelmatig gebruik van het kerkgebouw. Op een doordeweekse dag is het een plek met weinig levendigheid. Alleen tijdens grote feesten zoals de eerste communie, de kermis of vastelaovend, worden de deuren van de kerk geopend en is de ruimte in en rondom de kerk met activiteiten gevuld. De harmonie, de schutterij of het fluit- en trommelkorps trekken vanaf het Kerkplein door het dorp en 's avonds zijn er tot laat er festiviteiten in de cafés en verenigingshuizen.

Toch geven veel de dorpsbewoners aan een diepere band te hebben met het kerkgebouw, die ze vaak moeilijk kunnen uitdrukken in woorden. Het is in ieder geval het enige gebouw dat op de narratieve kaarten van alle respondenten terugkomt.

Floor

"Bij de kerk heb ik ook het stukje van de Mariakapel dan, daar heb ik toch wel 'iets' mee"

Louise

"De kerk, ja, daar heb ik dus wel wat mee. Ik zit in het kerkbestuur en ik ga af en toe nog naar kerk toe. En ja, ik hoop dat die behouden blijft, maar ik denk het niet. Ik vrees dat de kerk binnen niet al te lange tijd weg is, ook de door jouw geliefde Mariakapel, [wijst naar Floor] omdat men zich in Melick niet beseft dat het toch wel een maatgevend gebouw. Het is een gezichtsbepalend gebouw. We moeten daar wat mee."

18. Een optreden van de Harmonie in de kerk.

De kerk is een pseudo-kruisbasiliek met een plompe vieringtoren. Het hoofdvolume van kerk bestaat uit een middenschip met ongelijke zijschepen en twee transepten (zie bijlage 2). Er is geen priesterkoor, aan de achterzijde bevindt zich in plaats daarvan een kleine sacristie. Tegen het hoofdvolume zijn twee zijkapellen, een achthoekige Mariakapel en een rechthoekige doopkapel geplaatst. De kerk is opgemetseld uit een grauwe waalsteen met sobere versieringen.

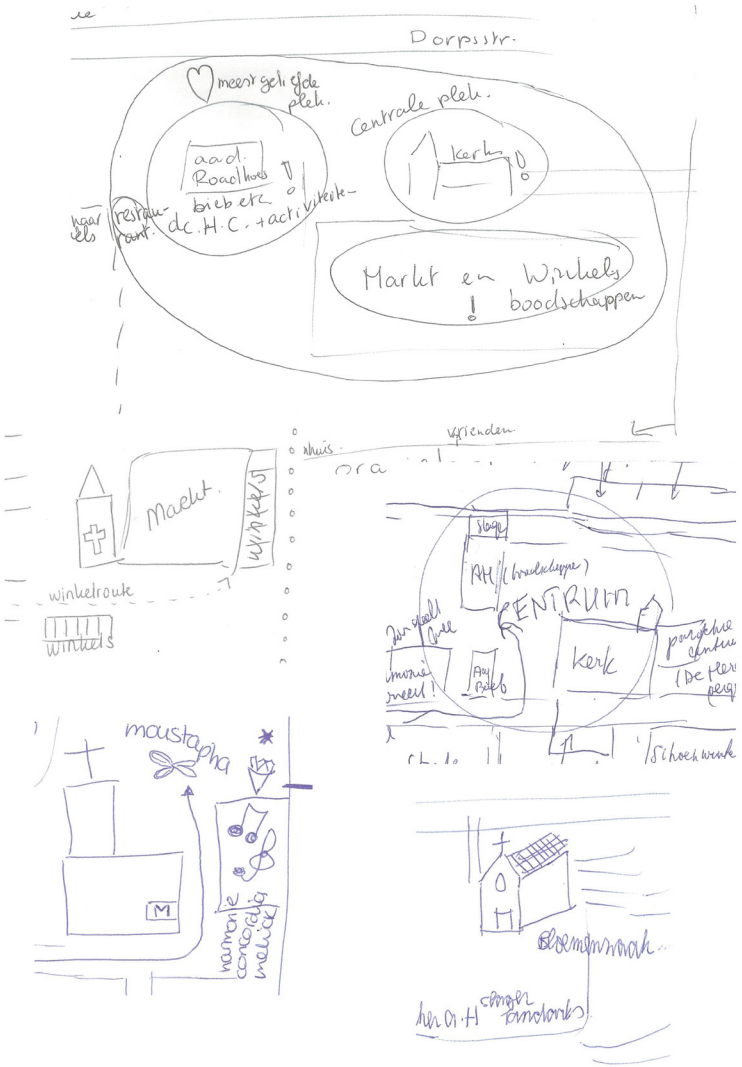

19. Een collage van een aantal narratieve kaarten waar de Heilige Andreaskerk zo zichtbaar is.

Het interieur van de kerk wordt gekenmerkt door grote bakstenen scheibogen met daartussen netgewelven. De ingang bevindt zich niet aan de Markt, maar in het westen. De transepten hebben elk een eigen ingang. Het altaar is geplaatst onder de vieringtoren, waardoor het goed te zien is, passend bij de liturgische inzichten uit die tijd.

In de jaren tachtig is het noordertransept verbouwd tot parochiebureau en afgescheiden van het priesterkoor en middenschip, naar ontwerp van Henk Wolters. Later is het zuidertransept onder leiding van dezelfde architect verbouwd tot dagkapel en eveneens afgescheiden. Het middenschip wordt alleen gebruikt bij speciale erediensten, zoals een begrafenis of de kerstviering. De wekelijks misvieringen vinden plaats in de dagkapel.

Het kerkgebouw grenst aan de markt, dat op een doordeweekse dag dient als parkeerplaats. Veel Melickers parkeren hier snel even de auto om de dagelijkse boodschappen te doen bij de winkels en supermarkt aan de overzijde van de kerk.

Loes

"Dat is een plein, maar alleen voor te parkeren. Vroeger werd het plein, toen wij op de lagere school zaten, die lag toen nog aan dat plein, ondergespoten met water. Dan kon je daar schaatsen."

20. De kerk gezien vanaf de Markt. Het plein wordt vooral gebruikt om te parkeren.

21. De winkels tegenover de kerk.

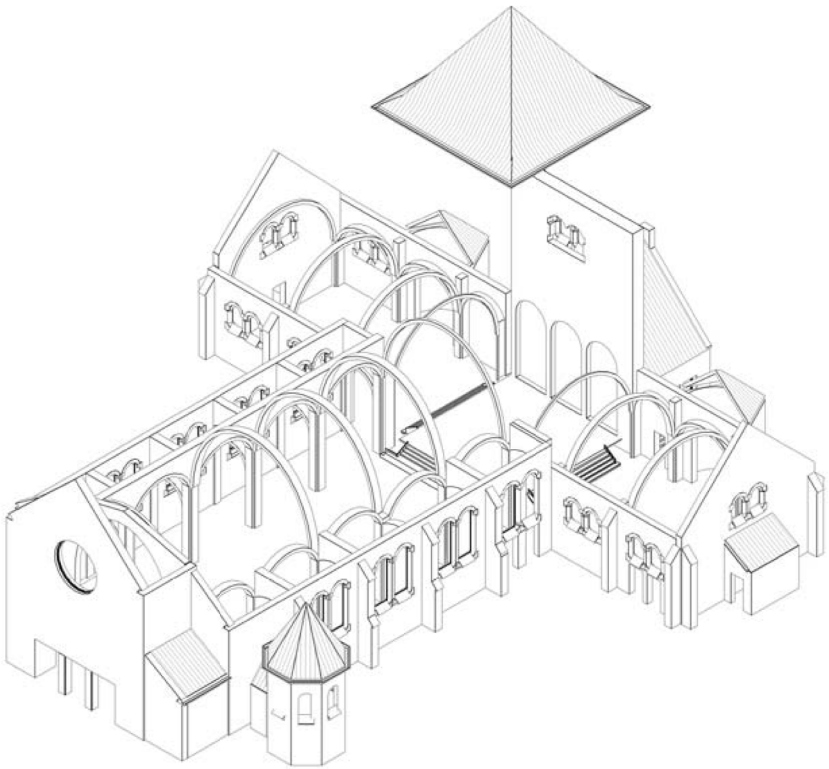

22. Een opengewerkte isometrische tekening van de Heilige Andreaskerk in de huidige toestand. De ritmiek van het interieur in relatie tot het hoofdvolume en de gevel van het kerkgebouw komt in deze tekening goed naar voren.

6.

VAN KERK NAAR DORPSHUIS

In het ontwerpend onderzoek is gekeken hoe het kerkgebouw als dorpshuis kan functioneren. In het ontwerp is het statige interieur van het kerkgebouw met een reeks kleinschalige interventies omgevormd tot een verzameling van verschillende ruimtes zonder afbreuk te doen aan de sacraliteit en monumentaliteit van het gebouw. Het programma voor de herbestemming van de kerk tot dorpshuis voorziet in vijf onderdelen: een dagkapel, een cultuurplein, een muziektheater, een hostel en een nieuwe uitbouw met een tuincafé op de Markt.

Toch geven veel van de dorpsbewoners aan een diepere band te hebben met het kerkgebouw, die ze vaak moeilijk kunnen uitdrukken in woorden. Het is in ieder geval het enige gebouw dat op de narratieve kaarten van alle respondenten terugkomt.

Floor

“Bij de kerk heb ik ook het stukje van de Mariakapel dan, daar heb ik toch wel ‘iets’ mee”

Louise

“De kerk, ja, daar heb ik dus wel wat mee. Ik zit in het kerkbestuur en ik ga af en toe nog naar kerk toe. En ja, ik hoop dat die behouden blijft, maar ik denk het niet. Ik vrees dat de kerk binnen niet al te lange tijd weg is, ook de door jouw geliefde Mariakapel, [wijst naar Floor] omdat men zich in Melick niet beseft dat het toch wel een maatgevend gebouw. Het is een gezichtsbepalend gebouw. We moeten daar wat mee.”

23. Bij Allerzielen trekt de harmonie vanaf de Heilige Andreaskerk naar de twee kerkhoven in het dorp met daarachter de pastoor gekleed in een zwarte kazuifel. Met het openen van de glazen deuren kan de kerk voor dit soort vieringen gebruikt blijven worden als vanouds.

1. DAGKAPEL

Het actieve sacrale deel van de kerk wordt ondergebracht in een nieuwe dagkapel op de plaats van het huidige altaar onder de vieringtoren. Hier is plek voor ongeveer 40 parochianen.

Grote glazen deuren in de triomfboog scheiden de dagkapel van het middenschip. Als de deuren en gordijnen gesloten zijn blijven de sacrale ruimte afgescheiden van het profane deel van de kerk. Bij bijzondere misvieringen als bruiloften, begrafenissen, Pasen of Kerstmis, kan het middenschip ‘als vanouds’ gebruikt worden door de grote deuren te openen. De centrale as van het gebouw blijft zo behouden.

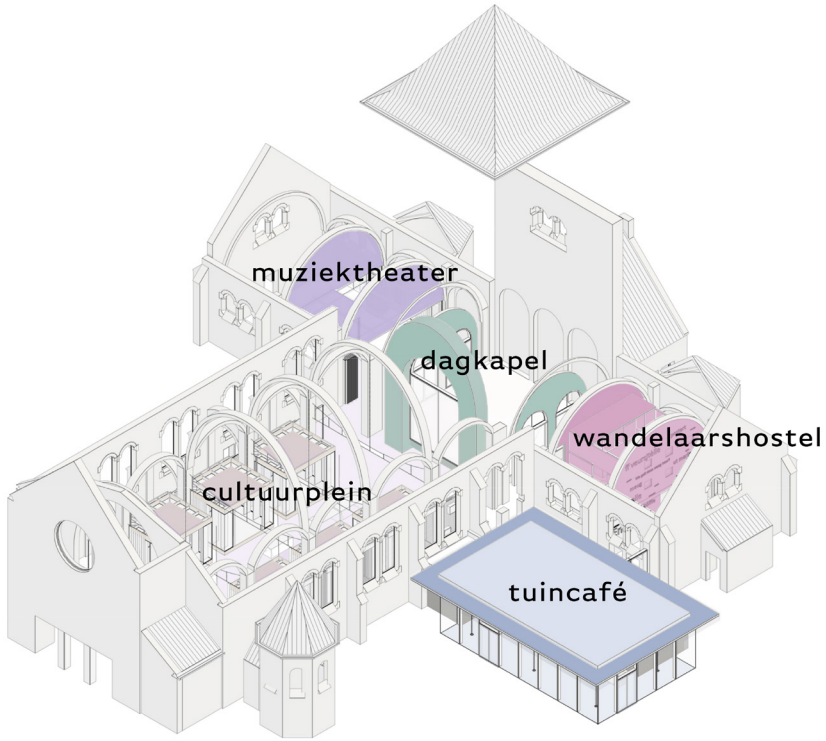

25. isometrische voorstelling van de vijf programmaonderdelen van de herbestemming tot dorpshuis

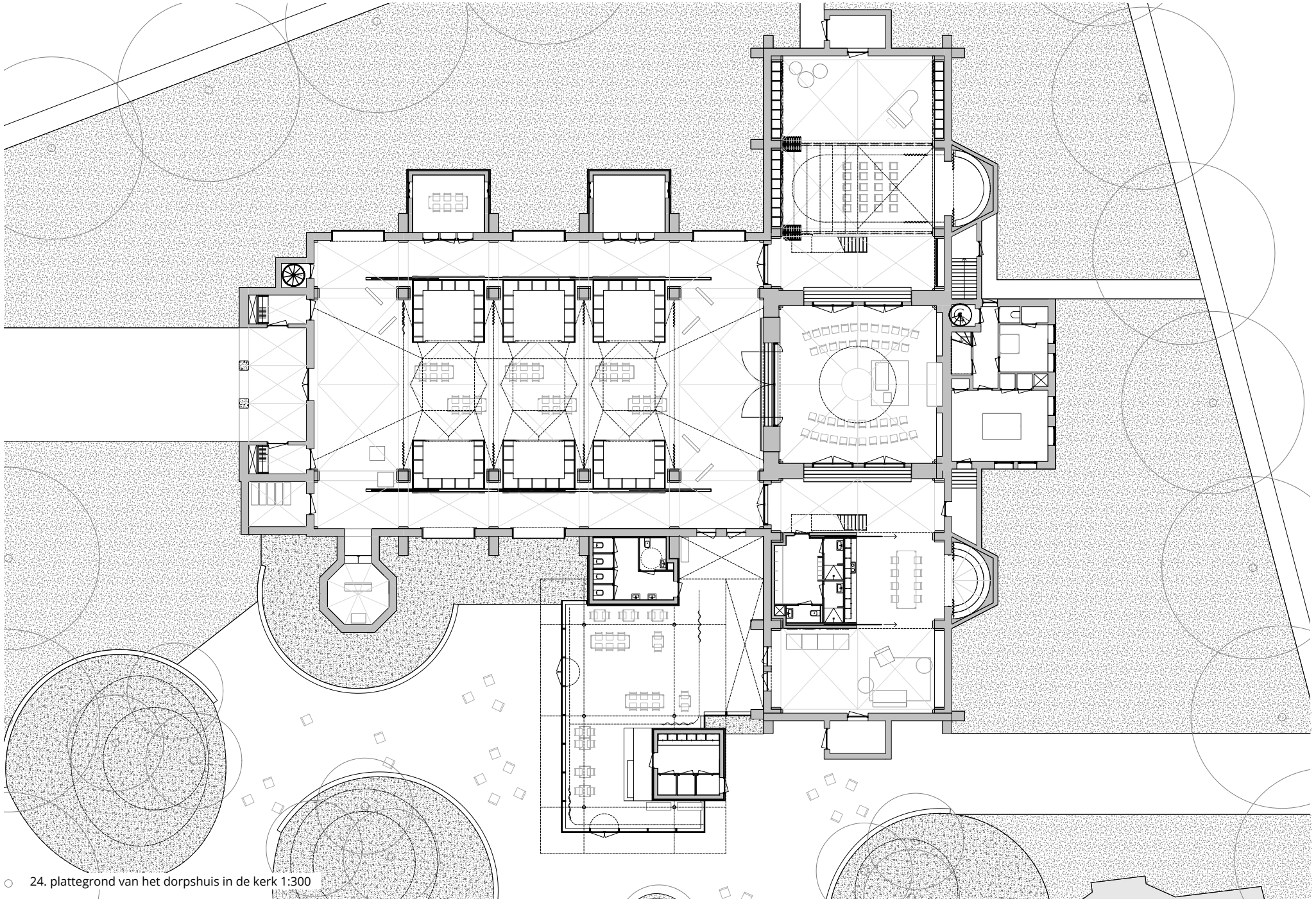

24. plattegrond van het dorpshuis in de kerk 1:300

2. HET CULTUURPLEIN

In het middenschip ontstaat ruimte voor een zogenoemd cultuurplein. Het ontwerp voorziet in een aantal kastelementen met ruimte voor opslag, een tentoonstellingsruimte en een reeks multifunctionele ruimtes in het middenschip. Het cultuurplein kan gebruikt worden door verschillende verenigingen, die hier ruimte vinden voor atelierfuncties zoals oefen- of vergaderruimten en expositiemogelijkheden.

EEN OPEN DORPSDEPOT

Een reeks kastelementen scheiden de zijschepen van het middenschip. De wanden van de kastelementen bieden ruimte voor opslag voor de verenigingen en andere groeperingen uit het dorp. Tussen deze wanden bevinden zich afsluitbare atelierruimtes waarin activiteiten voor kleine groepen kunnen plaatsvinden (muziekles, vergaderen, etc.) Deze atelierruimten zijn naar het middenschip georiënteerd. De wanden worden van binnenuit verlicht waardoor de silhouetten van de spullen die zijn opgeslagen zichtbaar worden in het donkere kerkgebouw. Muziekinstrumenten, uniformen, vaandels en andere attributen zijn zo herkenbaar. De opslagruimte van de verenigingen wordt zoals het ware een open ‘dorpsdepot’, waar de levendigheid van het verenigingsleven van Melick zich toont en de het eentonige kerkgebouw wordt gevuld met vertrouwde levende kleuren.

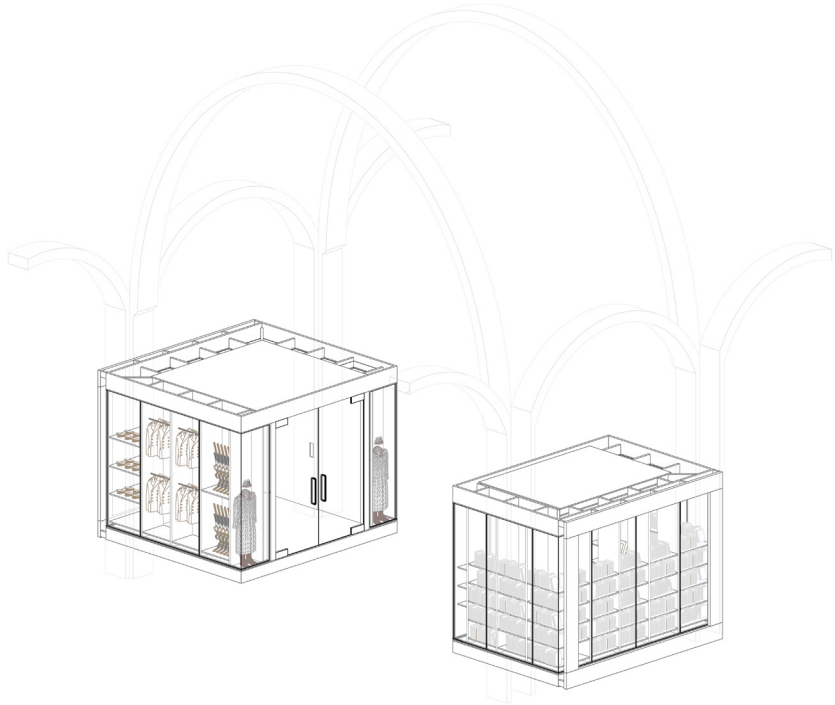

26. De kastelementen bieden ruimte voor de opslag van de uiteenlopende materialen en attributen van de verschillende verenigingen uit Melick.

27. Een rondgang door de zijschepen vertelt het verhaal van Melick.

EEN NIEUWE KRUISGANG

In het huidige kerkgebouw in de oude staat kun je door de zijschepen een rondgang maken langs een reeks schilderijen die de kruisgang van Jezus uitbeelden. Aan de achterzijde van de nieuwe kastelementen hangen stalen frames met daarin schuivende stalen roosters waaraan expositiemateriaal opgehangen kan worden. Zo ontstaat de mogelijkheid tot het samenstellen van een nieuwe ‘kruisgang’ die niet het verhaal van het lijden van Jezus vertelt, maar dat van Melick.

EEN OVERDEKT DORPSPLEIN

Op een doordeweekse dag functioneert het middenschip als een overdekt dorpsplein met ruimte voor werk en ontmoeting. Hier kunnen bijvoorbeeld flexwerkers terecht of kunnen oudere dorpsbewoners samen zitten voor een gesprek of een activiteit. In de epiloog komen we terug op de betekenis van zo’n ontmoetingsplek.

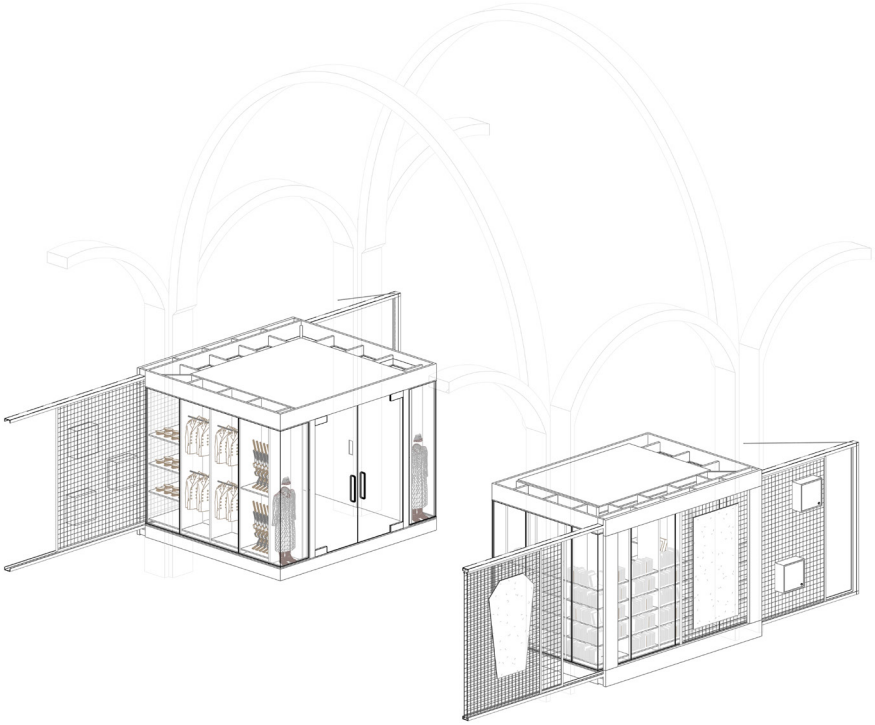

28. Aan de achterzijde van de kastelementen hangen stalen frames waaraan materialen en attributen gehangen kunnen worden om te exposeren.

29. Impressie van het middenschip met links de gordijnen gesloten als er een lezing plaatsvindt.

30. Impressie een van de kastelementen die in dit geval dienstdoet als kleine dorpsbibliotheek. De ruimte tussen de boeken kan gebruikt worden voor bijvoorbeeld een vergadering.

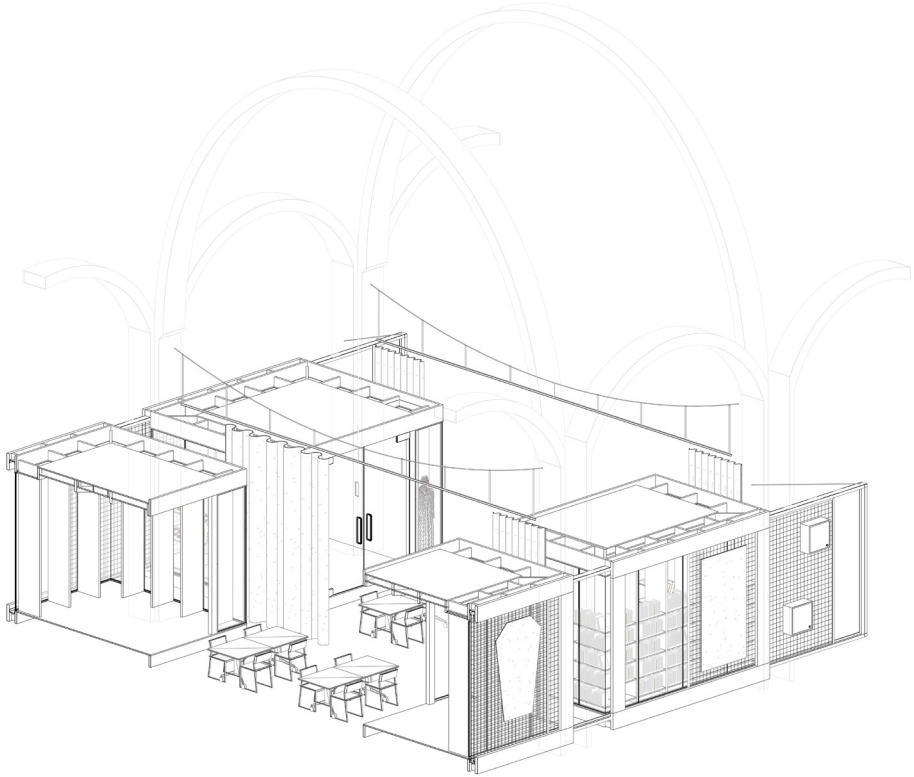

31. Het middenschip is in te delen door middel van gordijnen tussen de scheibogen.

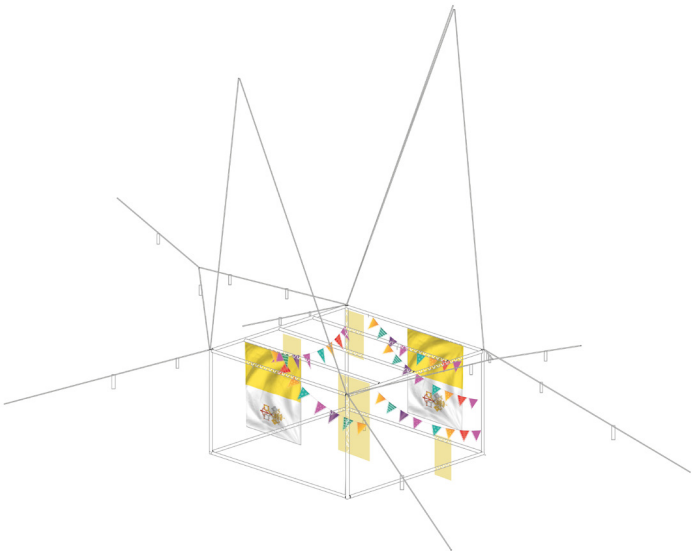

32. Impressie van het stalen baldakijn aangekleed met vlaggen en het pauselijk witgeel zoals gebruikelijk bij de eerste communieviering. De baldakijnen zijn met staalkabels aan de bestaande constructie gespannen.

Tussen de scheibogen zijn kabels gespannen waaraan gordijnen zijn bevestigd. Elk travee kan zo afgescheiden worden van de rest van de ruimte. Als de gordijnen gesloten zijn ontstaat er een reeks van intieme ruimtes geschikt voor bijvoorbeeld lezingen, muziek repetities en kleinschalige evenementen.

In elk travee hangt een stalen baldakijn. Het baldakijn hangt aan stalen kabels die op verschillende punten aan de scheibogen en kolommen bevestigd zijn. Zo ontstaat een subtiel lijnenspel van kabels dat de ruimte verkleint, zonder de sacraliteit van de bogen aan te tasten. Aan de stalen baldakijnen kunnen verlichting en versieringen gehangen worden.

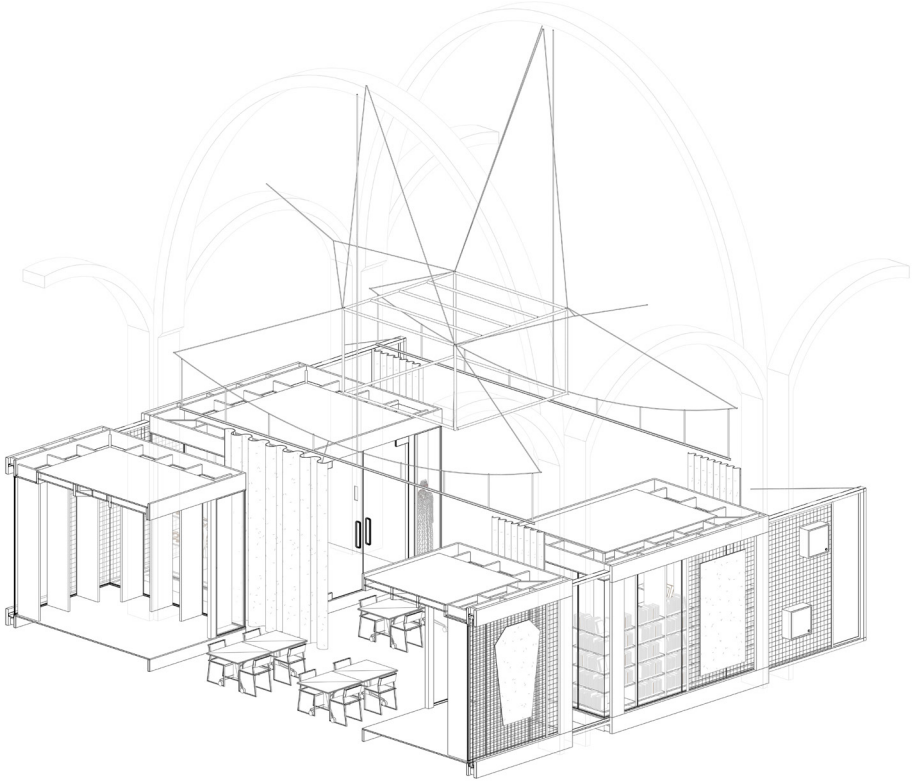

33. In elk travee hangt een stalen baldakijn dat versierd kan worden.

34. Het houtenelement is bekleed met woorden uit het Melickse dialect. De lobbyruimte is een verzamelplek voor de wandelaars, waar uitgerust kan worden en ervaringen uitgewisseld kunnen worden.

3. WANDELAARSHOSTEL

Met het hostel wordt de relatie met het ommeland gelegd. Er is in de gesprekken opgemerkt dat het toeristenverkeer, de mensen die afkomen op de schoonheid van het landschap waarin Melick onderdeel van uitmaakt, een prettige toegevoegde waarde geeft aan de dorpssamenleving. De voorziening sluit aan bij het fiets- en wandeltoerisme. Wandelaars kunnen in het hostel in de kerk op een bijzondere manier eenvoudig overnachten.

In het ontwerp is het transept met een houten element in tweeën gedeeld. In dit houten element bevinden zich de verschillende slaapcabines, een keuken en sanitaire voorzieningen. De gasten kunnen vanuit hun slaapcabine via kleine openingen de kerk in kijken. De overgebleven ruimte doet dienst als lobby en grenst aan het tuincafé. De huidige ingang van het transept doet dienst als nachtingang.

4. MUZIEKTHEATER

Grote muziekinstrumenten, zoals een piano of pauken, zijn niet eenvoudig te verplaatsen en worden gebruikt door verschillende muziekverenigingen. Dit vraagt om een grote afsluitbare ruimte met een goede akoestiek. De muziekruimte is zo ontworpen dat deze in twee richtingen te gebruiken is. In de zijkapel is een klein podium geplaatst dat met gordijnen af te sluiten is. Bij grotere evenementen is de zaal in de oorspronkelijke richting te gebruiken.

35. In de zijkapel is een klein podium geplaatst. Bij grote voorstellingen of repetities kan de ruimte ook in de oorspronkelijke richting gebruikt worden.

36. ‘Achterom is kermis’. In plaats van een opvallende ingang aan het plein, treedt men het kerkgebouw binnen via de tuin of door het café.

5. TUINCAFE

Op de Markt is het tuincafé gesitueerd. De uitbouw zorgt voor een relatie tussen het kerkgebouw en het plein. De dagelijkse ingang van het gebouw is naar goed Limburgs gebruik vormgegeven: ‘achterom is kermis’. Via een nieuwe dorpstuin op het plein, komt men door het café het kerkgebouw binnen. De monumentale hoofdingang van de kerk blijft slechts in gebruik bij feesten en misvieringen.

Margo *“Weet je ik dacht aan een tuincafé. Wie weet ga ik dat nog wel doen over een paar jaar.”*

Nicole *“Dan kom ik je helpen, Margo!”*

37.Het plein is een plek van ontmoeting waar je lekker buiten kunt zijn in de tuin van de kerk. Een deel van de parkeerplaatsen moet hier voor wijken.

Het tuinpaviljoen is aangehecht aan de kerk. Op ranke stalen kolommen rust een ‘zwaar’ plafond. In plaats van bakstenen bogen is gekozen voor een subtiel spel van gelamineerde houten liggers die naadloos van binnen naar buiten lopen. Onder dit dak zijn twee functionele elementen opgenomen: een sanitaire groep en de keuken en bar. Het tuinpaviljoen is geïnspireerd op de bestaande uitbouwen van het kerkgebouw zoals de zijkapellen en de Mariakapel. De tuin is ingericht naar het plantenrijk van het ommeland van Melick.

7.

EPILOOG

We voerden een onderzoek uit onder de bewoners van Melick om tot een ontwerp voor de herbestemming van de kerk te komen. In deze publicatie verhalen we hierover. We geven inzicht in een andere manier van architectonisch werken waarbij voordat er een schets op het papier komt vooraf gedegen wordt verkend hoe een mogelijk ontwerp een stimulans kan geven aan een samenlevingsverband die hier gebruik van gaat maken. De uitkomst van deze verkenning in Melick is dat de kerk een baken in het dorp is gebleken en de 'katholiek-landelijke' signatuur van het dorp symboliseert.

Het is een kenmerkend gebouw gelegen op een centrale plek in het dorp. Daarom ideaal om deze te herbestemmen tot een onderkomen voor diverse activiteiten, die nu nog plaatsvinden in over het dorp verspreid liggende locaties. Met het heringerichte statige kerkgebouw kunnen deze activiteiten een nieuwe impuls krijgen. Daarmee kan de geschiedenis van Melick een nieuw vervolg krijgen, zonder dat er een litteken geslagen wordt in de stedenbouwkundige structuur van het dorp.

Het dorpshuis, dat de kerk nu wordt, is opgebouwd uit een reeks multifunctionele ruimtes waar groepen afwisselend gebruik van maken. Om die reden kunnen de verschillende groepen geen stempel drukken op de ruimte. Om dit te ondersteunen zijn de zalen wit en

neutraal vormgegeven. Aan het einde van een bijeenkomst verdwijnen de spullen in een kast en krijgt een volgende groep de ruimte ter beschikking.

Dit flexibele dorpshuis wil echter meer zijn dan een vrijstaande, kolom- en balkstructuur met een onuitgesproken uitdrukking. De uitdaging is om een verscheidenheid aan ruimtes, expressies en schaalgrootten te creëren die door hun geometrie en materialisering het gedrag en de ervaring van de gebruikers stimuleren en zo het programma invullen, zonder te vervallen in neutraliteit. In de herbestemmingsarchitectuur van de Heilige Andreaskerk in Melick zijn de geuren en kleuren uit het dorp en ommeland te herkennen, zoals in de beplanting van de tuin. Het culturele erfgoed wordt met het concept van de herinrichting geconserveerd, zoals de harmonie, het carnaval en de andere vieringen die aan het katholieke Limburg gerelateerd zijn.

Het carnavalsfeest raakte na de jaren zestig, in de meer gesecularisseerde wereld van nu, de band met de daaropvolgende vastenperiode verloren. Carnaval lijkt nu steeds meer op de 'heidense' saturnaliën in het oude Romeinse rijk. Ook dat waren grote eet- en drinkgelagen, met maskers en vermommingen als uitlaatklep voor het 'gewone' dagelijkse leven.

Critici kunnen stellen dat wat de bewoners in de workshops inbrachten niet op de toekomst gericht is, dat zij refereren aan een 'heilig rooms leven', dat in de dagelijkse omgang in het dorp al lang niet meer zichtbaar is. Wat dit laatste betreft kan worden gesteld dat culture

uitingen, folklore en tradities, niet statisch zijn, ze veranderen mee en passen zich aan veranderende sociale verhoudingen. Boeiend in dit verband is dat ook 'nieuwkomers' in het dorp, die hun roots elders hebben, het culturele erfgoed omarmen, zoals het carnavalsritueel. Daar hebben ze dan wel andere connotaties bij dan het askruisje op de woensdag na het carnaval en het vastentrommeltje in de vastenperiode van Jip (Zie het tekstkader op de vorige bladzijde).

De heringerichte kerk kan ook inspelen op de vergrijzing van de bevolking. Een vergrijzende bevolking vraagt om een zorgzame samenleving, Dit fenomeen kent in een dorpssamenleving traditioneel een basis (Vgl. Hoek, 2013). De vraag is of vormen van informele burenhulp ('noaberschap') in Melick op een mythe berust. Maar in ieder geval ontbeert het in Melick aan een plek. Een plek van ontmoeting is namelijk cruciaal waar dit maatschappelijk fenomeen van informele zorg gestalte kan krijgen. Het zou in het 'overdekte dorpsplein' een plek kunnen vinden, een buurthuiskamer, een thuis, voor iedereen ongeacht welke achtergrond in het dorp. Waar mensen samen activiteiten kunnen ontplooien, informatie kunnen delen, maar ook lief en leed. Persoonlijk contact door gezamenlijke activiteiten is belangrijk voor het welbevinden van (oudere) mensen. Er zijn in het land genoeg inspirerende voorbeelden te vinden, zoals bij de leeszaal in Rotterdam (Zwaard & Specht, 2015; Van der Pennen, 2016, pp. 53-68), om zo'n programma in de kerk in te vullen, Vaak ontstaan bij dit soort ontmoetingen ook weer nieuwe wensen, ideeën en activiteiten.

VERDER LEZEN

Blokland-Potters, T. V. (2006). *Het sociaal weefsel van de stad – cohesie, netwerken en korte contacten*. Rotterdam (oratie): Erasmus Universiteit Rotterdam.

Blokland, T. (2009) *Oog voor elkaar. Veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: University Press.

Boomen, T. van den, Frijters, E., Assen, S. van & Broekman, M. (red.) (2017). Stedelijke vraagstukken, veerkrachtige oplossingen: Ontwerpend onderzoek voor de toekomst van stedelijke regio's, Amsterdam: Trancity Valiz.

Brink, Gabriel, Metlijn van Hulst, Laurens de Fruit & Ton van der Pennen (2012). *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk.* Den Haag: Boom.

Certeau, M. de (1988). *The practice of everday life*. Berkeley, University of California Press.

Coeterier, J.F. (1987). *De waarneming en waardering van landschappen. Resultaten van omgevingspsychologisch onderzoek*. Wageningen: Universiteit. Wageningen (Dissertatie).

Duyvendak, Jan Willem & Fenneke Wekker (2015). *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. Den Haag: Platform 31.

Gordon, E. & Koo, G, (2008). Placeworlds; Using Virtual Worlds to Foster Civic Engagement. *Space & culture*, vol. 11(3), pp. 204-22.

Graaf, Reinier de (2017). *Four walls and a roof. The complex nature of a simple profession*. Harvard University Press.

Graham, Stephen & Patsy Healey (1999). 'Relational Concepts of Space and Place: Issues for Planning Theory and Practice' In: *European Planning Studies*, Vol. 7, nr. 5. pp. 623-646.

Hoek, D.E.C. van den, (2013). *Warme deken of dichte deur? Tastbare en denkbeeldige zorgzaamheid in twee Nederlandse dorpen*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Lofland, L. (1973). *A World of Strangers. Order and action in urban public space*. New York: Basic Books.

Lofland, L. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New Jersey: Transaction Publishers

Nijhuis, S., de Vries, J. & Noortman, A. (2017). *Ontwerpend onderzoek in Praktijkgericht onderzoek in de ruimtelijke planvorming. Methoden voor analyse en visievorming*. Wageningen: Uitgeverij Landwerk.

Pennen, Ton van der (2012). 'Over systeem- en leefwereld' In: Brink, Gabriel et al. *Best persons en hun betekenis voor de Nederlandse achterstandswijk*. Den Haag: Boom Lemma. p.p. 53-68.

Pennen, Ton van der (2016). *Schetsboek. Bouwstenen uit de recente geschiedenis van de stedelijke ontwikkeling*. Amsterdam: IOS Press.

Reinders, Leeke (2008). 'Thuis in stedelijke vernieuwing'. In: *Vitale Stad*, maart, pp. 4-7.

Reinders, Leeke (2013). *Harde stad, zachte stad: moderne architectuur en de antropologie van een naoorlogse wijk*. Delft: TU Delft.

Reinders, Leeke & Bosch, Eva (2012). *Thuis in de stad: Binding, identiteit en publieke ruimte in Zaanstad*. Den Haag: Nicis, Platform 31.

Reijndorp, A., Nio, I. & Veldhuis, W. (2009). *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam; de geplande en de geleefde stad*. Amsterdam: Sun Trancity/EFL Stichting.

Westerman, Sharon & Arnold van der Valk (2016). 'Het landschap zal ons een zorg zijn' In: *Rooilijn*, jg. 47/2. Pag. 127-131.

Specht, M. & J. van der Zwaard (2015). *De uitvinding van de leeszaal; collectieve tactieken en culturele uitwisseling*. Amsterdam: Trancity*valiz.

Zwaard, J. van der (2010). *Scènes in de Copy Corner; Van vluchtige ontmoetingen naar publieke vertrouwdheid*. Amsterdam: SUN Trancity.

OVERIGE BRONNEN

Blok, S. (2015, 29 juni). Kamerbrief over moties krimpregio's en anticipeerregio's [Kamerbrief]. Geraadpleegd op https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2015/06/29/kamerbrief-over-moties-krimpregio-s-en-anticipeerregio-s

Public Result (2014). Transitieatlas voorzieningen Midden-Limburg. Geraadpleegd op http://www.publicresult.nl/wp-content/uploads/2015/12/Hoofdrapport-TA-Midden-Limburg.pdf

BEELDEN

Alle beelden zijn door Jip Pijs gemaakt of komen uit zijn familiearchief, met uitzondering van:

1. Provincie Limburg (2017). Atlas Limburg [Luchtfoto]. Geraadpleegd op https://portal.prvlimburg.nl

4. bewerkingen door Jip Pijs van TOP10NL to CAD, conversion v1, March 2015. dwg file version 2012 van de kaartenkamer TU Delft.

13 t/m 15, 18. Foto's: Jos Vervuurt (2017)

BIJLAGE 1.
INSTRUCTIE VOOR HET TEKENEN VAN EEN KAART

Teken een kaart van Melick. Wij willen het dorp graag zien door uw ogen. Doe alsof u een vreemdeling rondleidt in het dorp. U heeft 45 minuten de tijd om de kaart te maken. Geef de volgende aspecten op uw kaart weer:

1. Teken het dorp in zijn geheel;

2. Geef op de kaart aan wat voor u belangrijke plekken zijn, zoals gebouwen, straten, pleinen en dergelijke;

3. Teken op de kaart uw omgeving waar uw huis staat. Noteer ook de straatnaam;

4. Geef op de kaart aan waar familie en vrienden wonen;

5. Geef op de kaart aan waar uw (klein)kinderen (als u die heeft) naar school gaan of gingen en waar zij spelen;

6. Geef op de kaart de plek waar u werkt aan, ook als dat buiten Melick is. Teken de route die u dagelijks van uw huis naar werk aflegt;

7. Geef op de kaart aan waar u winkelt en boodschappen doet. Dit kunnen plekken in Melick zijn, maar ook daarbuiten. Teken ook de route die u neemt van uw huis naar de winkels;

8. Waar brengt u uw vrije tijd door? Denk bijvoorbeeld aan het park, volkstuin, wijkcentrum, cursusruimte of restaurant. Geef deze plekken aan op de kaart. Ze kunnen ook buiten Melick liggen. Bent u lid van een vereniging? Schrijf dan ook de naam van deze vereniging op en geef aan waar deze activiteiten plaatsvinden;

9. Maakt u weleens een rondje door het dorp? Waar gaat u dan heen? Geef deze plekken aan en teken ook de route die u neemt;

10. Wat zijn uw meest geliefde plekken in het dorp? Waar komt u graag? Waar voelt u zich prettig of op uw gemak? Geef deze plekken aan op de kaart.

11. Wat vindt u vervelende plekken in het dorp? Zijn er plekken waar u zelden of nooit komt? Geef deze plekken aan op de kaart.

12. Welke plekken roepen sterke herinneringen op? Geef in steekwoorden op de kaart aan wat u er bijzonder aan vindt;

13. Tot slot: omcirkel op de kaart de plekken die volgens u een geheel vormen, 'bij elkaar horen' en geef deze gebieden een naam;

14. Schrijf op de achterkant van uw kaart het volgende: naam, leeftijd, adres en telefoonnummer.

BIJLAGE 2.
AL EEN TIJD LANG

De heilige Andreaskerk is gerealiseerd in een traditionalistische stijl. De bouw werd afgerond in 1956 na een periode van twee jaar naar ontwerp van Jos Franssen. De vroegere Middeleeuwse Heilige Andreaskerk van Melick werd in 1867 grondig 'gerenoveerd' naar ontwerp van Jos Cuypers. In de Tweede Wereldoorlog werd de toren door de bezetter opgeblazen, maar door een te grote hoeveelheid springstof stortte de rest van de kerk ook in. De oude kerk lag op een verhoging in het dorp, de Kerkberg of St. Andreasberg geheten.

De verwachting was, dat de Staatsmijn Beatrix snel zou openen in Vlodrop en dat daardoor de bevolking flink zou gaan toenemen. Er werd naar een nieuwe locatie voor de kerk gezocht om een grotere kerk te kunnen bouwen. Dit werd de huidige plaats.

De nieuwe kerk werd ontworpen door Jos Franssen, de zoon van Casper Franssen, die op zijn beurt leerling was van Jos Cuypers. Jos en Casper Franssen realiseerden ongeveer veertig kerken en hebben zo hun stempel gedrukt op veel dorpen en steden in Limburg. Jos ontwierp zijn kerken in wisselende stijlen, neoromantisch of neogotisch maar bijvoorbeeld ook in de Amsterdamse Schoolstijl.*

---

* Voor een uitgebreide beschrijving van de Heilig Andreaskerk zie: Jacobs, A & A.A. Wiekart (2003). *Kerken na 1940. Inventarisatie en waardenstelling kerkelijke bouwkunst na 1940*. Roermond: Stichting Monumentenhuis Limburg

BIJLAGE 3.
KLAAR VOOR DE TOEKOMST

Hoe maak je de H. Andreaskerk klaar voor de toekomst zonder het karakter verregaand aan te tasten? Dit was een van de vragen bij de technisch uitwerken van dit ontwerp.

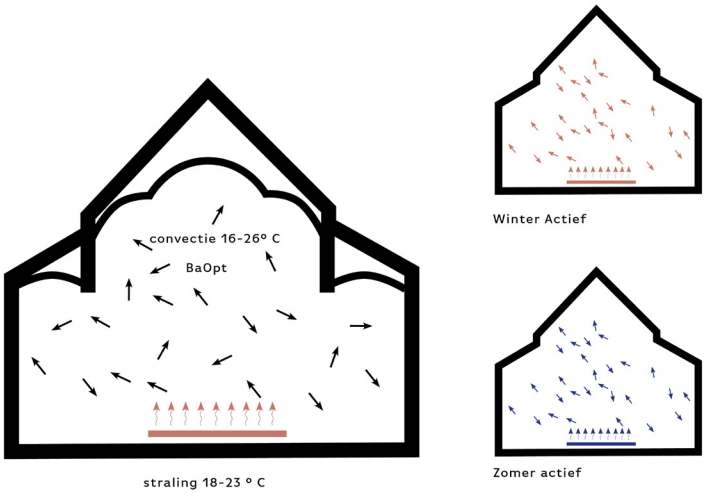

39. het klimaatsysteem in de winter en de zomer

Het gebouw isoleren aan de binnenkant zou het interieur aantasten. De buitenkant isoleren zou het beeld van de kerk in het dorpslandschap aantasten. Daarom werd gekozen voor een BaOpt-ventiliatiesysteem met lokale vloerverwarming met na-isolatie van alleen de gevoelige plekken: boven de gewelven, de vloer en de gevelopeningen.

Het ventilatiesysteem brengt de kerk op een aangename temperatuur: ongeveer 16 graden in de winter tot maximaal 26 in de zomer. Vloerverwarming zorgt lokaal voor extra stralingswarmte – de warmte zoals bekend is van een warmtelamp op het terras ’s winters. Omdat de lucht van de kerk al enigszins warm is, is het met de vloerverwarming erbij al snel aangenaam. De vloerverwarming hoeft uiteraard alleen aan te staan waar mensen de ruimte gebruiken. Zo kan flink bespaard worden. In de zomer kan er gekozen worden om het systeem uit te schakelen. De massieve wanden en beperkte gevelopening van het kerkgebouw zorgen ervoor dat het gebouw van nature koel blijft.

Om de warmte en koude voor het ventilatiesysteem en de vloerverwarming op te wekken kan gebruik gemaakt worden van een warmtepomp aangesloten op warmte-koudeopslag in de bodem. De gebouwen rondom de kerk zouden ook op dit systeem aangesloten kunnen worden. Zo heeft de supermarkt aan de Markt met name een vraag voor koelte, waar juist de kerk en overschot aan heeft. Een gezamenlijk systeem zou beter in balans zijn en is een kans om de hele omgeving te verduurzamen.